

J-L. VIEILLARD-BARON, G. W. F. HEGEL, *Παραδόσεις Πλατωνικής Φιλοσοφίας (1825-1826)*. Μετάφραση Άννας Κελεσίδου, Πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 1991, 157 σσ.

Ὁ σημαντικὸς αὐτὸς τόμος περιλαμβάνει τὶς παραδόσεις πλατωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel κατὰ τὸ χειμερινὸ ἐξάμηνο 1825-1826, στὸ πλαίσιο τῶν παραδόσεων τοῦ πάνω στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, βασιζόμενες στὸ χειρόγραφο τετράδιο τοῦ μαθητῆ τοῦ καὶ ἀκροατῆ von Griesheim (χωρὶς τὶς διορθώσεις ποὺ ἐπέφερε ὁ K. L. Michelet). Ὁ ἀκαδημαϊκὸς Εὐάγγελος Μουτσόπουλος, ἐξαίροντας τὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου τούτου ἀλλὰ καὶ ὀριοθετώντας ἐπιστημολογικὰ τὴν ἐπιστημονικὴ σπουδαιότητα τῶν παραδόσεων αὐτῶν τοῦ Hegel, ἐπισημαίνει, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ὁ μελετητὴς τοῦ Hegel «δυσανασχετεῖ ἐξ αἰτίας τῶν ἰδιοφυῶν ὑπερβάσεων καὶ παρεκβολῶν στὶς ὁποῖες ὁ Hegel ὀδηγεῖται ὡς ἐκ τῆς ἐμμονῆς τοῦ στὴν διαδικασίαν προκρουστικῆς ἐπιβολῆς προληπτικῶν ἐρμηνευτικῶν σχημάτων ἐπὶ τῶν ἀντικειμενικῶν δεδομένων τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφικῆς πραγματικότητος, σχημάτων ποὺ καταλήγουν σ' ἓνα ἰδιότυπον ἐκάστοτε φωτισμὸν τῆς» (σ. 92). Ἡ σπουδαιότητα τῶν παραδόσεων αὐτῶν γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐγγελιανῆς φιλοσοφίας τονίζεται ἀπὸ τὴν Ἀννα Κελεσίδου, στὴν Εἰσαγωγή στὸ ἐξοχο αὐτὸ μεταφραστικὸ καὶ ὑπομνηματιστικὸ τῆς ἐπίτευγμα, μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι «στὸν Πλάτωνα εἰδικὰ ἀναφέρεται ὁ Hegel συνεχῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ ἄρθρου ὡς τὸ θάνατό του» (σ. 13). «Τίποτε ἀπὸ ὅσα ὁ Hegel εἶπε ἢ ἔγραψε γιὰ τὸν Πλάτωνα δὲν εἶναι ἀδιάφορο» (σ. 19), σημειώνει ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου καθ. J.-L. Vieillard-Baron, στὸν Πρόλογο τῆς πρωτότυπης γαλλικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἦδη ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγή θέτει τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ σύνολο τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ παρελθόντος ὡς σωρεία ἐτερόκλητων στοιχείων ἢ μήπως ἔχει θεμελιακὴ ἐνότητα (σ. 28)· εἶναι ἄραγε ἡ ἐνότητα αὐτὴ μιὰ προοδευτικὴ φιλοσοφία μέσα στὴν ἱστορία, ὅπως αὐτὴ διαθλάται στὴν πολυμορφία τῶν ἐτεροειδῶν μεταξὺ τους ἐννοιῶν; (σ. 29). Ὁ ἴδιος ὁ Hegel, συζευγνύοντας χρονικὰ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν ἴδια τὴ διαλεκτικὴ κίνηση, διατείνεται ὅτι «ἡ διαδοχὴ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶναι στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἡ ἴδια μὲ τὴ διαδοχὴ τῶν προσδιορισμῶν τῆς ἴδιας τῆς Ἰδέας στὴ λογικὴ τῆς ἐννοια» (σ. 33). Στὸ κεφάλαιο II μὲ τίτλο «Ὁ πλατωνικὸς Hegel» (σ. 35-46) ὁ συγγραφέας συνοψίζει τὴ διαπίστωσή του γιὰ τὸν ἐγγελιανὸ πλατωνισμό μὲ τὴ θέση τοῦ Gadamer ὅτι «ἡ ἐγγελιανὴ ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνος δὲν στηρίζεται στὴν ἀστόχαστη ἀποδοχὴ μιᾶς παράδοσης ποὺ ἐξαντλήθηκε καὶ μετασχηματίσθηκε σὲ σύνολο κοινῶν τόπων» (σ. 40), ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα «ἡ Ἀπόλυτὴ Ἰδέα (τοῦ Ἑγγελοῦ) συλ-

λαμβάνεται με αναφορά στὸν Πλάτωνα» (σ. 40). Ὁ ἴδιος συνεχίζει τὴν ἀξιολόγησή του ὑποστηρίζοντας τὴν ἄποψη ὅτι «ὁ Hegel εἶναι συγκρατημένος ὡς πρὸς τὸν *Φαίδωνα*, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προτιμᾷ τὸν *Μένωνα*, εἰδικὰ τὸ μέρος ὅπου ἐκτίθεται ἡ θεωρία τῆς ἀνάμνησης, καὶ τὸν *Φαῖδρο* γιὰ τὴν ἀνάλυση τῆς ἔννοιας τῆς ψυχῆς. Ὁ κόσμος τῶν ιδεῶν δὲν εἶναι γιὰ τὸν Hegel ἓνας “δεύτερος κόσμος” ὅπως τὸν βλέπουμε στὴ *Φαινομενολογία τοῦ Πνεύματος*, ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἀντεστραμμένο κόσμο» (σσ. 45-46). Στὸ κεφάλαιο III μὲ τίτλο «Παρουσίαση καὶ ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνος στὶς παραδόσεις τῆς περιόδου 1825-1826» (σσ. 47-61) ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων στὴν τάση ἐγγελιανοποιήσεως τοῦ Πλάτωνος, ὑποστηρίζοντας εἰδικότερα τὴν ἄποψη ὅτι στὸ σχόλιο γιὰ τὸν *Τίμαιο*, ὁ Hegel «εἰσάγει διὰ τῆς βίας τὴ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ ὡς ιδέα τοῦ Θεοῦ... γιὰ νὰ ἐρμηνεύσει τὶς ἀναγκαῖες, γιὰ τὴ σύσταση τοῦ κόσμου, ἀναλογίες, ταυτίζοντας τὴ μαθηματικὴ ἀναλογία καὶ τὸ συλλογισμό» (σ. 53). Ἐνῶ ὁ Hegel ἀναγνωρίζει ὅτι «στὸν Πλάτωνα δὲν ὑπάρχει ἡ ιδέα τῆς ἀρνητικότητας, τῆς ἄρνησης, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὴν πρόοδο τοῦ στοχασμοῦ μὲ τὴ δημιουργικὴ τῆς δύναμη καὶ ὅτι ὁ *Παρμενίδης* δὲν ὁδηγεῖ στὴν ἄρνηση τῆς ἄρνησης» (σ. 56), ἐν τούτοις στὸ περίφημο χωρίο τοῦ *Σοφιστῆ* γιὰ τὴν τέχνη τοῦ διαλεκτικοῦ διαμερισμοῦ, μεταφράζει τὸν (πλατωνικό) ὅρο *συμπλοκή* μὲ τὸν ὅρο *ἐνότητα*» (σσ. 56-57), γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι ὁ Πλάτων «θὰ εἶχε συνεπῶς σκεφθεῖ τὴν ἐνότητα τῶν ἀντιθέτων καὶ τὴν ἀξεδιάλυτη σχέση τοῦ ἀρνητικοῦ καὶ τοῦ θετικοῦ» (σ. 57). Ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Hegel συντάσσεται φανερὰ μὲ τὴ νεοπλατωνικὴ παράδοση, ὅταν, σχολιάζοντας τὸν Παρμενίδη, ἀδιαφορεῖ ὁλότελα γιὰ τὸν ἐριστικὸ χαρακτήρα τῶν ὑποθέσεων τοῦ διαλόγου καὶ βλέπει σ’ αὐτὸν μόνο «τὸ ξεδίπλωμα τοῦ Ἀπολύτου, τοῦ ἐνός, σ’ ὅλες τὶς μορφές του» (σ. 57). Τέλος, ὕστερα ἀπὸ τὴν παράθεση ἐνὸς σχεδιαγράμματος τοῦ κειμένου τοῦ Michelet καὶ ἐνὸς ἀνάλογου σχεδιαγράμματος τοῦ κειμένου τοῦ von Griesheim (σσ. 62-66), ὁ συγγραφέας ἐκθέτει τὶς παραδόσεις τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel (σσ. 75-128). Ὁ τόμος αὐτὸς περιλαμβάνει ἐπίσης ὑπομνηματισμὸ τοῦ συγγραφέα (σσ. 129-138) στὸ ἐγγeliανὸ κείμενο, Βιβλιογραφία (σσ. 139-150) —ὄχι ἐξαντλητικὴ— γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐγγeliανῆς ἐρμηνείας τοῦ Πλάτωνος κι ἓνα γλωσσάρι στὶς ἐγγeliανὲς παραδόσεις πάνω στὸν Πλάτωνα (στὴ γερμανικὴ, τὴ γαλλικὴ καὶ τὴν ἐλληνικὴ).

Πρόκειται γιὰ σημαντικότερο ἔργο, στὸ μέτρο πού, στὴν ἐπιστήμη, «προβάλλεται ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν διερευνητικὴν ἀναζήτηση μιᾶς μεθοδικῆς ἐρμηνευτικῆς ἀξιολογήσεως τῆς εἰκόνας τοῦ πλατωνισμοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ ἐγγeliανισμὸς παρέχει» (ἀπὸ τὸν Πρόλογο τοῦ Ε. Μουτσόπουλου, σ. 11), ἐνῶ ἡ ἐννοιολογικὴ συνέπεια καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ ὀξυδέρκεια τοῦ συγγραφέα

ἐπὶ τῶν περὶ Πλάτωνος ἐγγελιανῶν θέσεων συνιστοῦν κρίσιμα κατηγορήματα καὶ ἀρετὲς τοῦ ἔργου.

Μανώλης ΜΑΡΚΑΚΗΣ
(Ἀθῆναι)

Monique DIXSAUT, *Le naturel philosophe. Essai sur les dialogues de Platon*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, 423 pp.

Monique Dixsaut entreprend dans ce livre une recherche scrupuleuse en même temps qu'originale du vrai sens des termes *philosophie*, *philosopher*, *philosophe*, comme ils sont utilisés par Platon. Ces termes furent aussi employés avant Platon, mais jamais pour désigner ce qu'il est le premier à leur avoir fait signifier. La plupart de chercheurs croient qu'il s'agit des notions bien définies. Ils n'ont pas pourtant raison. Le but de ce travail est donc de substituer une question à cette évidence apparente. La réalité est que *philosophos* et *philosophia* sont dans les dialogues platoniciens problématisés comme noms; ils sont des termes dialectiques, hypothétiquement attachés à l'énoncé de différences qu'ils servent mieux et n'ayant pas un usage archétypique ou générique. Tous ces points sont très bien éclaircis dans l'*Introduction* où l'écrivain essaie encore de nous faire comprendre qu'au sens platonicien, on ne «fait» pas de philosophie, on est «sous l'effet de la philosophia comme sous celui d'une flamme», brûlé et consumé par elle. On n'en est pas plus l'auteur qu'on n'en est le produit. Les dialogues de Platon, actes philosophiques par excellence, sont en réalité dialogue du *logos* avec lui-même. Ici il faut remarquer que la nature dialectique du *logos* signifie chez Platon le dépassement de l'antinomie du négatif et du positif, étant donné que dialoguer consiste à effectuer l'unité multiple d'interroger et de répondre. Le dialogue tel qu'il a été pratiqué par Platon est donc inspiration; il est encore ironie et délire, science, nature et dur travail.

Nous arrivons ainsi au *Chapitre I* où on examine les notions *sophia* et *philosophia*. Le terme de philosophie est une création de Pythagore, qui le premier s'est appelé philosophe, car il alléguait qu'aucun homme n'est sage; la sagesse est le privilège des dieux. L'homme peut être seulement un philosophe c. à d. un aspirant en sagesse. Le terme *philosophos*, composé ainsi par humilité, poserait d'un même coup l'élan et le caractère séparé de son objet. *Sophia* devient maintenant la fin inaccessible, tandis que le philosophe est le terme médiateur, aspirant à la sagesse et désirant le savoir. La *sophia* reste

